

נפשו רוצה לצאת מן הגוף, ויש לה יסורים גדולים כשמוציאים אותה בעל כרחיה. גם אחרי המיתה היא רוצה לחזור אל הגוף (כדאיתא בזהר שם: 'כל שבעת יומין נשמתא אזלא מביתה לקבריה ומקבריה לביתה, ומתאבלת עלוי דגופא, דכתיב (איוב יד) אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל). ויש לה יסורים נוראים כשמרגישה שהגוף, שהוא משאת נפשה, נרקב וכלה. כאמרם רז"ל: 'קשה רימה למת כמחט בבשר החי', דהיינו שרואה אפסות עולם הזה שהיה כל תוכנה; ואלה הם יסורי חיבוט הקבר שבאים לזכך את הנפש משייכותה אל העולם הזה' (מתוך מכתב מאליהו ח"ג עמ' 28-30).

עוד על מיתת צדיקים ותלמידי חכמים ו'מיתת נשיקה' – ע' שיר השירים רבה א,ה; רבנו בחיי ר"פ אמור; כלי יקר ופנים יפות שם; תיקוני זהר קמו; אור החיים בחקותי כו,יא.

*

'הנה פשוט דהמצוה לנחם אבלים, אינו רק זה שמברכים אותו שהמקום ינחם אותו, היינו שיתן לו חיזוק להתנחם, דבזה לכד אין האדם מתנחם ונעשה שקט ברוחו שזהו עיקר התנחומין שחייבה תורה, אלא כדמצינו בחברי דאיוב שבאו אליו לנחמו, שהרבו לדבר אליו, וכן אליהוא, והקב"ה בעצמו, עד שנשקט רוחו עליו. ואיכא במועד קטן אמר רבי יוחנן אין מנחמין רשאין לומר דבר עד שיפתח אבל... שלא שייך זה לענין אמירת המקום ינחם אותך, שברכה זו שייך אף כשאין האבל אומר כלום... עכ"פ משמע שאמירת המנחמים 'המקום ינחם אותך' הוא רק גמר דברים של המנחמים להאבל, שלכן בזמן שלא שייך ממש ענין התנחומין, שהוא כשעומדים בשורה תיכף אחר הקבורה... וכן כשבאו לבית הכנסת קודם מזמור שיר ליום השבת... הנהיגו לעשות הפחות שבתנחומים שאפשר... ולכן נוהגין זה אנשים שבאו לקיים מצות תנחומין ממש שיושבין ומתעכבין שם איזה זמן, ושמעו ודברו דברי תנחומין ממש, שבגמר דברים, כשכבר קיים מצות התנחומין, לגמור בברכה זו דהמקום ינחם אותך, בשעה שפורש מבית האבלים לילך לביתו, שהרי התירו לומר ברכה זו להעם במקום תנחומים בכל מקום שאירע להיות זמן קצר עם האבל, שלכן פורשין מן האבל בברכה זו. וכיוון שהוא פרישה, לא שייך לומר זה כל כך כשעדיין הוא יושב, אלא כשכבר עמד לילך מבית האבל לביתו, שניכר שהוא פורש שם לילך מבית האבל' (מתוך אגרות משה או"ח ח"ה כ,כא).

ע"ע במהות הניחום והנהגתה, ביוסף דעת סוכה מא: כה:

דף כט

זאמר רבי לוי בר חיתא: הנפטר מן המת לא יאמר לו לך לשלום אלא לך בשלום. הנפטר מן החי לא יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום. פירוש, כי חבירו צריך תפילה על המקום שהולך לשם, כי מכאן כבר נפטר הוא בשלום, ואילו במת הוא להפך, צריך שילך מכאן בשלום ואז ימצא השלום שם בודאי, ואם אינו הולך מכאן בשלום שאין בידו מעשים טובים, לא ימצא שם שלום, לפיכך צריך שיעשו לו סימן טוב כי בשלום הוא הולך (ריטב"א).

– האדם צריך להיות הולך ונע אל השלמות, וכאשר הגיע לשלימותו מסתלק לעולם העליון לאור באור החיים. ועל כן אומרים לחי 'לך לשלום' (עפ"י שם משמואל וישב תרע"ו).

– דוקא באמירת 'לך', אבל כשאומר לו לשוב, יכול לומר 'שוב בשלום', וכדרך שאמר יעקב אבינו ושבתי בשלום – כי כשאומר 'לך בשלום' יש במשמע שהליכתו תהא בשלום ולא ביאתו והגעתו למחוז חפצו, אבל כשמדבר על בואו ושובו, יכול לומר 'בשלום'. (עפ"י בן יהוידע ברכות. ועמהרש"א שם).
 וכן ביתרו הוא אומר 'גם כל העם הזה על מקומו יבוא בשלום'. (וע' חפץ חיים עה"ת שמות ד, יח). וכן בגרעון 'בשובי בשלום' (שופטים ח). וכן בפתח (שם יא). ובמשנת ראש השנה (כה). אמר לו רבן גמליאל לרבי יהושע: 'בוא בשלום רבי ותלמיד'.
 ובשבת יב: הגרסא שלפנינו 'ושבתו בשלום'. ואולם ברי"ף הגרסא 'לשלום' (וע' גם ברש"י שם). וכבר כתב שם המהרש"א שיש לומר שדוקא בהליכה מאתו הקפידו לומר בלמ"ד. וע"ע בלשון הגר"מ פינשטיין בתשובה אה"ע ח"ג כו ד"ה ואף.
 אמנם מצינו גם השימוש ב'ל' גם כשמדובר על חזרה וביאה; בתפילת הדרך (לגרסת הגר"א ברכות כט): 'ותחזירני לביתי לשלום'.
 וכן המנהג לומר 'ותחזירנו לשלום'. וע' גם בקדושין לג. 'בואכם לשלום'. וכן כשמודה על העבר מצינו (שם ס). 'שהכנסתני / שהוצאתני ל/מכרך זה לשלום'. ובמשנת בכורים (ב,ג) 'באתם / בואכם לשלום', אך בירושלמי שם הגרסה: 'בשלום'.

כתב הגמוקי-יוסף: לך בשלום – משמע ההליכה תהיה בשלום אבל לא ימצא שלום. ויש בני אדם שמנחשים ומשימים דבר בלבם, וכנגדן דברו חכמים, אבל למי שאינו מקפיד אין הדבר מזיק כלום. עד כאן דבריו.

'ומעתה יש לומר בטעם הדבר שהשמיטו הפוסקים דין זה, כי ידוע הוא כמה השתדלו הראשונים לעקר ולהשכיח כל ענין נחוש בכלל, אשר אמנם לא נאה לישראל עם נאור המאמין אמונה טהורה בה' לבדו להשתקע בענינים כאלה, ומכיון דלאנשים תמימים שאין מנחשים אין קפידא בזה, לכן השמיטו כל ענין זה למען ישתקע כל ענין נחוש. והולך בתום ילך בטח' (תורה תמימה בראשית טו, טו).

ובזה כתב ליישב כל המקומות במקרא ובמשנה שאמרו לחי 'בשלום', והיינו מפני שבאנשים שאינם מקפידים אין קפידא. – אך מעיקרא לא קשה כי שם מדובר על לשונות 'ביאה' ו'שיבה' ובאלו אין קפידא כנ"ל.
 ונראה בדעת הפוסקים שהשמיטו, כי לא אמרו זאת בגמרא בתורת הלכה ומשום חשש סכנה, שלא ייפגע זה משום אמירת 'בשלום' של חברו, אלא להורות לחכם לדקדק בלשונו ולבררה, שכן ראוי לחכם ככתוב 'תבחר לשון ערומים'. ומה שאמרו 'שהרי דוד שאמר לאבשלום לך בשלום הלך ונתלה', לא משום שאמר לו כן נתלה אלא אדרבה בגלל מה שנגזר על אבשלום סיבבו לדוד שאמירתו תהא צחה ומדוקקת ולא יוציא דבר לבטלה.

'תלמידי חכמים אין להם מנוחה אפילו לעולם הבא'. אף על פי שעולם הבא הוא 'יום שכולו שבת ומנוחה' (סוף תמיד), זהו מבחינת עמל האדם ויגיעתו, אבל הקב"ה משפיע לתלמידי חכמים מצד שילום שכר השגות גבוהות עוד ועוד, ומבחינה זו אין להם מנוחה. [וכן הוא בשבת שבעולם הזה שהיא מעין עולם הבא, גם תלמידי חכמים נחים בה אף מעמלה של תורה, אך לא להתבטל רק להשיג השגות גבוהות מה שהשי"ת משפיע בלבם] (עפ"י קדושת השבת ב עמ' 7; מחשבות חרוץ עמ' 131).